

Daria Sikorska¹, Izabela Wielewska²

¹Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna w Gdańsku ²Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy

ZMIANY W PODEJŚCIU DO EDUKACJI MIESZKAŃCÓW OBSZARÓW WIEJSKICH JAKO SKUTEK INTEGRACJI Z UNIĄ EUROPEJSKĄ

*CHANGES IN THE APPROACH OF RESIDENTS OF RURAL AREAS TOWARDS
EDUCATION, AS A RESULT OF THE EUROPEAN UNION INTEGRATION*

Słowa kluczowe: obszary wiejskie, edukacja, poziom wykształcenia, inicjatywy edukacyjne

Key words: rural areas, education, level of education, educational initiatives

Abstrakt. Przedstawiono zmiany w podejściu do edukacji mieszkańców obszarów wiejskich jako skutku integracji z Unią Europejską. Populację badawczą stanowiło 214 nauczycieli mieszkających i pracujących na obszarach wiejskich województw: pomorskiego i zachodniopomorskiego. Mieszkańcy obszarów wiejskich są w większym stopniu niż mieszkańcy miast narażeni na trudności w swojej edukacyjnej karierze. Konieczne stało się wyrównywanie szans edukacyjnych tego środowiska oraz wspomaganie oddolnych inicjatyw edukacyjnych. Unia Europejska w ramach Programu Operacyjnego „Kapitał Ludzki” dofinansowuje różnego rodzaju projekty. W latach 2007-2013 w dyspozycji kompetentnych organów było 369,8 mln euro na ten cel.

Wstęp

Cechy ekonomicznej, społecznej i kulturowej odrębności wsi stanowią istotny wyznacznik warunków i kierunków kształcenia dzieci i młodzieży. Od zawsze w rodzinach wiejskich panowało przekonanie, że gospodarstwo i rodzina chłopska są nierozzerwalnie ze sobą związane. Młodych uczono pracy na roli, albowiem pozostanie następców w gospodarstwie uważano za normalną kolej rzeczy. Wszystko to wpłynęło na fakt, iż mieszkańcy obszarów wiejskich nie przywiązywali aż tak dużej uwagi do kształcenia swoich dzieci, nie wspominając już o edukacji osób dorosłych.

W społeczeństwie polskim po 1989 r. nastąpiło duże zubożenie mieszkańców wsi i małych miasteczek. Nasiliło się zjawisko dziedziczenia biedy w społeczeństwie, a dla dużej grupy dzieci i młodzieży z obszarów wiejskich dostęp do wyższych struktur oświaty stał się nierealny [Lubowiecka 2003]. Status materialny dzieci z rodzin rolniczych często nie pozwalał na uczestnictwo w płatnych formach doskonalenia zawodowego. Do tego dochodziła dużo uboższa niż w miastach oferta wydarzeń kulturalnych i naukowych, a także niewielka dostępność do pomocy edukacyjnych dla młodzieży wiejskiej. Z czasem zrodziło to poważne opóźnienia w rozwoju oświaty na wsi. Stąd wynikła konieczność wyrównania szans edukacyjnych dzieci, młodzieży, a także osób dorosłych mieszkających na obszarach wiejskich. Niezbędne stało się więc wsparcie w stworzeniu warunków, które młodzieży z terenów wiejskich umożliwią konkurowanie z rówieśnikami z miast.

Na problem ten zwróciła uwagę Międzynarodowa Komisja do Spraw Edukacji dla XXI wieku, powszechnie nazywana raportem Delorsa dla UNESCO [1998], która wyrównywanie szans edukacyjnych uznała za istotny wkład społeczeństw w poszukiwanie bardziej przyjaznego życia i sprawiedliwego świata. Również *Strategia lizbońska do 2010*, będąca najważniejszym społeczno-gospodarczym programem w Unii Europejskiej (UE), za jeden z głównych celów uznała zapewnienie równości szans i spójności społecznej [Pawlak 2005]. Upowszechnienie edukacji jest możliwe dzięki wykorzystaniu środków z UE na wsparcie organizacji edukacji na obszarach wiejskich.

Material i metodyka badań

Badania w zakresie zmian w podejściu do edukacji mieszkańców obszarów wiejskich jako skutku integracji z UE, przeprowadzono w lutym 2013 r. na obszarze województw pomorskiego i zachodnio-

pomorskiego. Metodą badawczą był sondaż diagnostyczny. W badaniach posłużono się kwestionariuszem ankiety, który rozdano 250 nauczycielom mieszkającym i pracującym na obszarach wiejskich. Informację zwrotną uzyskano od 214 osób. Wiodącą grupę w badaniach stanowiły kobiety – 77,6%.

Wyniki badań

W każdym społeczeństwie edukacja spełnia określone i regulowane społecznie funkcje, zgodnie z przyjmowaną wizją człowieka wykształconego, a także kierunkami przemian cywilizacyjnych i kulturowych. Współcześnie wśród tych zmian specyficzne znaczenie przyjmują: postęp naukowo-techniczny, procesy globalizacji gospodarki i kultury, eksplozja informacji, rozwój społeczeństwa informacyjnego, tempo przyrostu wiedzy, nasilające się procesy integracyjne i migracyjne. Postępująca globalizacja gospodarcza i społeczna jest możliwa jedynie dzięki podnoszeniu poziomu wykształcenia ludności [Przybyłka 2010]. Tylko przez edukację można nauczyć ludzi rozpoznawania swoich możliwości i zdolności, ważnych wartości, rozwijania poczucia niezależności, zaradności życiowej, współdziałania, reguł społecznego współżycia i podporządkowywania się wymogom realizacji celów narodowych i ogólnoludzkich [Lubowiecka 2003].

Edukacja i poziom wykształcenia mają istotny wpływ na jednostkę oraz bytowanie i rozwój określonych społeczeństw (w tym przypadku ludności terenów wiejskich). Dla społeczeństwa edukacja jest czynnikiem jego spójności oraz siłą napędową procesów przemian i rozwoju. Wyższy przeciętnie poziom wykształcenia i szeroki zakres edukacji zasobów ludzkich danego obszaru oznaczają dla społeczeństwa awans społeczny. W przypadku obszarów wiejskich istotą tego jest zrównanie się statusem wiedzy z ludnością miejską [Wielewska, Sikorska 2005].

W 2011 r. na ponad 33,5 mln mieszkańców Polski w wieku 13 lat i więcej wykształcenie wyższe miało 17,0% ludności, policealne 2,6%, średnie 29,0%. Wykształceniem zasadniczym zawodowym legitymowało się 27,9% mieszkańców, a gimnazjalnym i podstawowym 1,4%. Nieustalony poziom wykształcenia miało 5,2% [Rocznik statystyczny... 2012].

Mieszkańcy obszarów wiejskich legitymowali się znacznie niższym stopniem wykształcenia. W przypadku wykształcenia wyższego dysproporcje wyniosły 11,5% na niekorzyść ludności wiejskiej, gdyż szkoły wyższe w miastach miało ukończone 21,4%, a na wsi tylko 9,9%. Należy podkreślić, że zarówno w mieście, jak i na obszarach wiejskich większy odsetek kobiet miał wyższe wykształcenie. W odniesieniu do wykształcenia policealnego odsetek na wsi wyniósł 1,6%, a wśród mieszkańców miast 3,2% ogółu. Również w przypadku wykształcenia średniego dysproporcje były znaczne, ze wskazaniem na mniej osób legitymujących się tym poziomem ukończonych szkół na wsi – 23,9% względem 32,1% osób ze średnim wykształceniem w miastach. Tendencje te ulegają zmianie w zakresie pozostałych poziomów wykształcenia. Odsetek osób legitymujących się wykształceniem zasadniczym zawodowym w mieście wyniósł 18,6%, a na wsi 26,5%. Jeszcze większe dysproporcje były w przypadku wykształcenia gimnazjalnego i podstawowego. W mieście z takim wykształceniem było 18,0% populacji w wieku 13 lat i więcej, a na wsi 31,7% (tab. 1). Mimo wielkiego skoku edukacyjnego, dysonans pomiędzy wykształceniem mieszkańców obszarów wiejskich i pozostałych mieszkańców Polski pozostaje w dalszym ciągu znaczący.

Problematyczną kwestią na obszarach wiejskich jest dostęp do edukacji przedszkolnej. Z wyników wielu badań wynika, że istotne jest włączanie w system edukacji na poziomie przedszkola dzieci z obszarów wiejskich [Zajdel 2010]. Z uwagi na gorszą początkową pozycję, dzieci wiejskie w największym stopniu są narażone na trudności w swojej edukacyjnej karierze. Z tego względu największą wymowę mają działania, które są nastawione na wyrównywanie szans edukacyjnych od najwcześniejszych lat życia [Marchlewski 2011]. Wraz z wstąpieniem Polski do UE zwiększyła się skala wsparcia rozwoju placówek przedszkolnych prowadzonych w różnej formie. Przyczyniły się do tego możliwości pozyskiwania środków finansowych z UE na rozwój kapitału ludzkiego oraz oddolnych inicjatyw edukacyjnych. Tworzenie małych przedszkoli i punktów przedszkolnych jest działaniem w dobrym kierunku. Na terenach wiejskich odnotowano największy wzrost udziału dzieci w edukacji przedszkolnej. Zgodnie z danymi Ministerstwa Edukacji Narodowej edukacją przedszkolną objętych jest obecnie 52,1% dzieci z tych terenów

Tabela 1. Wykształcenie ludności w Polsce w wieku 13 lat i więcej
 Table 1. Education of the population aged 13 and more

Wyszczególnienie / Specification	Ogółem/ Total	Poziom wykształcenia/Educational level					Nieustalony poziom wykształcenia /unknown educational level			
		wyższe/ tertiary	policealne/ post-secondary	razem/ total	średnie/zawodowe/ vocational	ogólnokształcące/ general		zasadnicze zawodowe/ basic vocational	gimnazjalne lub podstawowe/ lower secondary or primary	podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego/ primary not completed and without school education
Ogółem /Total:		tys. osób/thous. of people								
-2002 r.	32 435,4	3 203,6	1 023,9	9 184,5	6 382,5	2 802,0	7 539,8	9 651,8	1 180,0	651,8
-2011 r.	33 505,3	5 690,2	868,1	9 705,6	5 761,6	3 944,0	7 260,7	7 788,4	4 57,1	1 735,2
		Udział/Share [%]								
Ogółem /Total:										
-2002 r.	100,0	9,9	3,2	28,3	19,7	8,6	23,2	29,8	3,6	2,0
-2011 r.	100,0	17,0	2,6	29,0	17,2	11,8	21,7	23,2	1,4	5,2
Mężczyźni / Males	100,0	14,8	1,5	27,6	18,7	9,0	27,9	22,0	1,0	5,2
Kobiety / Females	100,0	19,0	3,6	30,2	15,9	14,3	15,9	24,4	1,7	5,2
Miasta / Urban areas	100,0	21,4	3,2	32,1	18,5	13,6	18,6	18,0	0,9	5,7
Mężczyźni / Males	100,0	19,4	1,9	31,2	20,6	10,7	24,2	16,6	0,7	5,9
Kobiety / Females	100,0	23,2	4,4	32,9	16,7	16,2	13,7	19,2	1,0	5,6
Wieś / Rural areas	100,0	9,9	1,6	23,9	15,1	8,9	26,5	31,7	2,1	4,3
Mężczyźni / Males	100,0	7,7	0,9	22,2	15,8	6,4	33,6	30,0	1,6	4,1
Kobiety / Females	100,0	12,1	2,3	25,6	14,4	11,2	19,6	33,3	2,7	4,4

Źródło/Source: Rocznik statystyczny...2012

w wieku 3-5 lat, co stanowi znaczący wzrost w porównaniu do roku szkolnego 2006/2007, gdy do przedszkoli uczęszczało 21,4% dzieci, [Upowszechnienie edukacji...2013]. Należy pamiętać, że dobra edukacja przedszkolna ma pozytywny wpływ na późniejsze życie dziecka i pozwala dzieciom ze środowisk zaniedbanych odnieść długotrwałe korzyści [Olczak 2010].

Poziom świadomości mieszkańców obszarów wiejskich w odniesieniu do znaczenia edukacji i wykształcenia dla życia zawodowego i społecznego w opinii 52,3% badanych jest taki sam jak przed wstąpieniem Polski do UE. Jako wyższy uznało go 1,4% badanych, a jako niższy 26,6% ankietowanych. Z kolei 19,6% badanych nie miało na ten temat ukształtowanej opinii (tab. 2). Zjawiska, które świadczą o ujemnych wskaźnikach edukacyjnych po wstąpieniu Polski do UE w odniesieniu do mieszkańców obszarów wiejskich w porównaniu z edukacją w miastach, to przede wszystkim: niższy poziom wykształcenia w stosunku mieszkańców miast (88,3%), niższy stopień upowszechnienia edukacji przedszkolnej w stosunku do miasta (82,2%), niższy stopień upowszechnienia kształcenia ustawicznego (70,1%), gorsze rezultaty z testów i egzaminów uczniów pochodzących z obszarów wiejskich (66,8%) (tab. 3).

Tabela 2. Poziom świadomości mieszkańców obszarów wiejskich w odniesieniu do znaczenia edukacji i wykształcenia dla życia zawodowego i społecznego w opinii badanych

Table 2. Level of awareness of rural populations with reference to the meaning of education to professional and social life according to the surveyed

Wyszczególnienie/Specification	Liczba/ Number	Udział odpowiedzi/ Share of answers [%]
Wyższy niż przed wstąpieniem Polski do UE/Higher than the Polish accession to the EU	3	1,4
Niższy niż przed wstąpieniem Polski do UE/Lower than the Polish accession to the EU	57	26,6
Taki sam jak przed wstąpieniem Polski do UE/The same as before the Polish accession to the EU	112	52,3
Trudno powiedzieć/Difficult to say	42	19,6
Ogółem/Total	214	100,0

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Tabela 3. Zjawiska, które świadczą o ujemnych wskaźnikach edukacyjnych w odniesieniu do mieszkańców obszarów wiejskich po wstąpieniu Polski do UE w opinii badanych w porównaniu z edukacją w miastach

Table 3. Phenomena that confirm the negative educational indexes with reference to rural populations after the Polish accession to the EU, according to the surveyed compared to education in cities

Wyszczególnienie/Specification	Liczba/ Number	Udział odpowiedzi/ Share of answers [%]
Niższy poziom wykształcenia w stosunku do mieszkańców miast/Lower level of education than urban inhabitants	189	88,3
Niższy stopień upowszechnienia edukacji przedszkolnej w stosunku do miasta/ Lower level of popularization of pre-school education compared to the city	176	82,2
Niższy stopień upowszechnienia kształcenia ustawicznego/Lower level of popularization of evening schools	150	70,1
Gorsze rezultaty z testów i egzaminów uczniów pochodzących z obszarów wiejskich/Worse results of tests and exams with students from rural areas	143	66,8
Trudno powiedzieć/Difficult to	4	1,9

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Tabela 4. Obszary edukacji na terenach wiejskich, w których zaszły najbardziej pozytywne zmiany po wstąpieniu Polski do UE w opinii badanych

Table 4. Fields of education which experienced the most positive change after Poland's access to the EU, according to the surveyed

Wyszczególnienie/Specification	Liczba/ Number	Udział odpowiedzi/ Share of answers [%]
Upowszechnienie edukacji przedszkolnej na terenach wiejskich/ <i>Popularization of pre-school education in rural areas</i>	136	63,5
Większa dostępność do kursów językowych dla dzieci i młodzieży z obszarów wiejskich / <i>Greater accessibility of language courses for children and teenagers from rural areas</i>	121	56,5
Zapewnienie dodatkowych zajęć edukacyjnych dla dzieci z obszarów wiejskich/ <i>Providing extra-curricular educational activities for children from rural areas</i>	116	54,2
Większa dostępność do kursów komputerowych dla dzieci i młodzieży z obszarów wiejskich/ <i>Greater accessibility of computer and it courses for children and teenagers from rural areas</i>	105	49,1
Większa dostępność do kursów językowych i komputerowych dla dorosłych mieszkańców wsi/ <i>Greater accessibility of language and it courses for the adult part of the population</i>	89	41,6
Upowszechnienie kształcenia ustawicznego na terenach wiejskich/ <i>Popularization of evening and part-time education in rural areas</i>	59	27,6
Trudno powiedzieć/ <i>Difficult to say</i>	4	1,9

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Dużym problemem był zbyt niski stopień aktywności własnej mieszkańców obszarów wiejskich w kwestii samoorganizacji i podejmowania niezależnych projektów na rzecz rozwiązywania kwestii edukacji mieszkańców wsi. Konieczne stały się więc odpowiednie działania. Pomagają w tym środki z unijnych funduszy, m.in. w ramach PO „Kapitał Ludzki”, w priorytecie 9. Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach zaoferowano w działaniu 9.5. Oddolne inicjatywy edukacyjne na obszarach wiejskich, dzięki czemu pozyskać można środki finansowe na projekty przyczyniające się do poprawy edukacyjnej sytuacji na wsi.

Młodzież wiejska ma utrudniony start życiowy, bowiem z reguły występują bariery w dostępie do infrastruktury edukacyjnej na obszarach wiejskich już od edukacji przedszkolnej. Poza tym uczniowie ze wsi mają ograniczony dostęp do płatnych kursów językowych, korepetycji, zajęć artystycznych, komputerowych i sportowych.

Podstawowym obszarem edukacyjnym, w którym zaszły pozytywne zmiany po wstąpieniu Polski do UE zdaniem 63,5% badanych było upowszechnienie edukacji przedszkolnej na terenach wiejskich. Ponad połowa ankietowanych (56,5%) wskazała na większą dostępność do kursów językowych dla dzieci i młodzieży z obszarów wiejskich oraz zapewnienie dodatkowych zajęć edukacyjnych (54,2%). W opinii 49,1% badanych widoczne zmiany na lepsze wystąpiły również w zakresie większej dostępności do kursów komputerowych dla dzieci i młodzieży z obszarów wiejskich, a zdaniem 41,6% ankietowanych – dostępności do kursów językowych i komputerowych dla dorosłych mieszkańców wsi. Z kolei 27,6% badanych wskazało polepszenie się sytuacji w upowszechnieniu kształcenia ustawicznego na terenach wiejskich (tab. 4).

Z przeprowadzonych rozważań wynika, iż badani zauważają zmiany w podejściu do problematyki edukacji na obszarach wiejskich na skutek wstąpienia Polski do UE. Istotne w kwestii zrównania szans edukacyjnych dzieci ze wsi jest wsparcie państwa w tworzeniu warunków, które umożliwiają edukację już od poziomu przedszkola, a przede wszystkim umiejętne wykorzystanie środków finansowych z UE. Należy zaznaczyć, że w opinii 92,5% badanych rola jaką odegrało wsparcie finansowe z UE w zakresie finansowania edukacji na obszarach wiejskich jest znacząca. Przeciwnego zdania było 6,6%, a 0,9% ankietowanych nauczycieli nie miało zdania na ten temat.

Podsumowanie

Badania wykazały, iż wzrasta świadomość mieszkańców obszarów wiejskich, że bez dobrego wykształcenia nie da się zaspokoić własnych ambicji zawodowych, zrealizować pozytywnej wizji własnego rozwoju, przy jednoczesnym uczestnictwie w konsumpcji zdobyczy cywilizacji. Mieszkańcy obszarów wiejskich legitymują się znacznie niższym średnim stopniem wykształcenia. Na tych terenach mieszka najwięcej osób z wykształceniem gimnazjalnym i podstawowym – 31,7% oraz z zasadniczym zawodowym – 26,5% populacji w wieku 13 lat i więcej.

Problemem na wsi jest także edukacja przedszkolna, jednak pomoc finansowa z UE wspomaga upowszechnianie tego pionu edukacji. W efekcie w 2012 r. edukacją przedszkolną na terenach wiejskich objęto ponad 50% dzieci w wieku 3-5 lat.

Należy stwierdzić, że na obszarach wiejskich mnoży się wiele zjawisk, które ograniczają rozwój jej mieszkańców. W dalszym ciągu występuje niedostateczny poziom wykształcenia, niższe aspiracje życiowe, trudniejszy dostęp do rynku pracy i niedostosowanie posiadanego przygotowania zawodowego do występujących w danym regionie potrzeb.

Literatura

- Delors J. 1998: *Edukacja. W niej jest ukryty skarb. Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku*, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, Warszawa, s. 14.
- Lubowiecka J. 2003: *Czynniki środowiskowe a szanse edukacyjne najmłodszych mieszkańców wsi* [W:] R. Piwowarski (red.), *Dziecko – nauczyciel – rodzice. Konteksty edukacyjne*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok, s. 21-34.
- Marchlewski W. 2011: *Organizacja wychowania przedszkolnego na terenach wiejskich*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa, s. 25.
- Olczak A. 2010: *Edukacja przedszkolna inwestycją w rozwój jednostki i społeczeństwa*, [W:] M. Kowalski, A. Olczak (red.), *Edukacja w przebiegu życia*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków, s. 129-140.
- Pawlak R. 2005: *Wyrównywanie szans edukacyjnych a polska reforma edukacji*, *Kultura i Edukacja*, nr 1, s. 58-72.
- Przybyłka A. 2010: *System edukacji wobec potrzeb rynku pracy*, [W:] S. Korenik, A. Dybała (red.), *Rola państwa w gospodarce rynkowej na progu XXI wieku*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 102, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, s. 76-87.
- Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*. 2012: GUS, Warszawa, s. 193.
- Upowszechnienie edukacji przedszkolnej w ostatnich latach* <http://www.men.gov.pl>, dostęp 12.03.2013.
- Wielewska I., Sikorska D. 2005: *Wiedza i jej upowszechnianie nośnikiem rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich województwa pomorskiego*, [W:] *Zarządzanie wiedzą w agrobiznesie w warunkach polskiego członkostwa w Unii Europejskiej*, Wyd. SGGW, Warszawa, s. 593-603.
- Zajdel K. 2010: *Znaczenie edukacji w środowisku wiejskiej społeczności lokalnej*, [W:] M. Kowalski, A. Olczak (red.), *Edukacja w przebiegu życia*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków, s. 41-49.

Summary

Education of the residents of rural areas leaves a lot to be desired. This applies not only to the level of education, but also its accessibility for children, teenagers and adults. The situation improved slightly when Poland joined the EU structures. The European funds are to encourage the rural residents to self-organize and undertake invention-filled actions for the improvement of the educational offer in rural areas. As a result, the differences in accessibility to education between the city and the country should diminish. Additional language, IT or sports courses and activities should be organized at schools. The state should support financially the rural schools and assign more funds for extra-curricular activities which enhance and expand knowledge and skills.

dr Izabela Wielewska
 Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy
 Zakład Ekonomiki i Doradztwa w Agrobiznesie
 ul. Kaliskiego 7, bud. 3.1, 85-789 Bydgoszcz,
 e-mail: izabel2000@wp.pl

Adres do korespondencji
 dr Daria Sikorska
 Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna w Gdańsku
 ul. Łagiewniki 3, 80-847 Gdańsk
 tel. 668 156 807
 e-mail: daria2000@op.pl